

IJmuiden in de tijd, toen het ook thuishaven was voor Volendammer kwakken, die op de Noordzee visten.

VOLENDAM EN IJMUIDEN

Toen de pieren en de haven van IJmuiden gereed gekomen waren, en dat is geweest na 1878, werd deze haven meteen al de thuishaven van Katwijk en de Scheveningse vissers maar gelijk kwam er ook een levendige vishandel tot stand, en dit was in korte tijd algemeen bekend. Tussen de Volendammers die voor de Schelling (Terschelling) visten in groepen, en iedere groep had zijn aanvoerder, zaten verschillende schippers die het niet altijd met de gang van zaken eens waren. Dezen nu, hadden een goede reden om te gaan vissen voor IJmuiden. Zij vonden het om de Noord te riskant en terecht, want voor IJmuiden is er nooit een botter vergaan, terwijl er voor de Schelling talrijke botters vergaan zijn.

Niet alleen van Volendam, maar meer nog van Urk en zeker ook van andere plaatsen. Deze schippers waren allemaal van die zelfstandige mensen die niet graag naar een ander keken en bovendien uit zee kwamen en gelijk de vis konden verkopen. Dat lokte hun wel aan. Ieder z'n eigen gevangen vis verkopen dat lag hun beter dan afwachten wat er van terecht was gekomen door de "immerdam zeiler". Dit gedeelte van de vloot is dan ook doorgegaan tot

ver na 1896. En zo vraag ik mij wel eens af, tot welk een prestatie zijn deze mensen wel in staat geweest met hun botters daar in de Noordzee. Want vergeet niet, het waren open schepen zonder dek, precies zoals b.v. de VD41 nu nog is.

Eén van hen was Kees Molenaar VD72, in de volksmond Kesie van Jan Jobse de koolsnijer, een baas-visserman, en over deze man gaat het volgende verhaal. Bij de wal was geen visserij dus werd in open zee gevist. 's Morgens met dag worden "stond de zaak er slecht bij", dat is de tijd dat de visserman de natuur opneemt om aan de lucht te zien welk weer er komen gaat. De vissers haalden de kor binnen en zeilden terug naar IJmuiden. Kesie niet, hij zag het niet zo duister in, hij zeilde nog een paar uur noordwest uit en daar ging de kor weer overboord. Maar tegen de avond, hij had juist de kor binnen gehaald, werd deze man overvallen door een vliegende storm. Er zat niets anders op dan blijven waar hij was in dit geval. Geen paniek, zouden we nu zeggen. Hij had 25 vadem water onder de kiel, dan zit je goed op de Noordzee. Daar heb je de minste last van grondzeeën, dus steken maar. Steken, dat is bij de wind drijven en

er voor zorgen dat het schip niet uit de wind draait.

Die nacht maar ook de volgende dag was het zwaar stormweer. Maar in de namiddag ruimde de wind naar Noordwest en ging er zoveel wind waaien, dat (hij had een nieuw wit zeil aan de mast) het achterlijk met de zoom van het zeil afwoei. Het was een vlaszeil, en als dat nieuw is scheurt het niet in, maar het rafelt wel uit. In die nacht rafelde zijn achterste kleed (baan) vanaf de ree flap tot aan de gaffel uit en de tweede baan ging ook al. Toen moest hij voor de wind naar IJmuiden want hij dorst niet langer op zee te blijven omdat hij moeilijkheden kreeg om de botter bij de wind te houden doordat het zeil te klein werd.

Iedereen wist wel zeker in IJmuiden dat deze botter met man en muis vergaan moest zijn. Door de jaren heen was nog nooit een botter met zoveel wind in zee geweest en zo lang. In de vroege morgenuren stonden zij daar; de vissers en de wallui, in de luwte van de vuurtoren van IJmuiden te staren over de eindeloze steppen van water naar een mogelijke bevestiging van hun vermoeden, dat deze botter vergaan moest zijn. Maar wie zal ooit de verbazing van deze mensen bij benadering kunnen beschrijven, toen zij daar aan de horizon een wit zeiltje zagen verschijnen en deze zonder moeilijkheden met deze storm de pieren binnenliep.

Een kunstschilder die daar bij hun stond, maakte er een schets van en schilderde het later uit tot een pracht van een schilderstuk. Toen het zover was, dat de schilder het gezicht van de schipper schilderde, heeft Kesie nog model gestaan, zodat hij, die deze man kende, met het zien ervan gelijk kon zeggen: "Hee, dat is Kesie van Jan Jobse". Het was zo gemaakt: een grote golf, achterop komende, en daar midden in de botter, met de kop naar beneden. Je kijkt van voren af zo in de botter en je ziet de schipper in z'n geheel staan aan het roer in zijn oliepak. Mocht iemand van de lezers dit stuk ergens in de wereld gezien hebben, laat mij het dan weten. Ik zal U er dankbaar voor zijn. Jaren heeft het in een café gehangen in IJmuiden maar deze kastelijn is daar weggegaan en heeft het schilderstuk vermoedelijk meegenomen en dat is nu ongeveer 40 jaar geleden.

Eén van deze vissers die voor IJmuiden viste had een nieuwe botter laten maken die hij liet

opsieren met koper. Zoals b. v. de buitenkant van de bolders, de kluisgaten, de koppen van de zwaarden en nog meer van die dergelijke dingen. Het duurde niet lang of Evert Tuyp, VD249, werd Evert Koper genoemd en heeft altijd deze naam gehouden. Vraag je nu vandaag naar Jaap van Evert Koper, ze brengen je zo waar je wezen moet, maar vraag je naar Jaap Tuyp, dan kom je bij een geheel andere man terecht. Deze namen waren beslist niet als scheldnamen bedoeld, o nee, er zijn er natuurlijk wel geweest, maar dat is een ander verhaal.

Toen de stomers meer en meer opgang maakten in de visserij was het voor deze vissers niet haalbaar meer met de zeilen. Dit is geweest, royaal genomen, na 1904. De Zuiderzee werd steeds beter en toen moesten ook zij als Noordzeevissers stoppen. De voorlaatste was Willem Steur, VD239. Hij was de zevende zoon van een gezin en traditiegetrouw vernoemd naar Koning Willem de Derde en werd daardoor Willem Drie genoemd.

Het is misschien wel leuk om dit er even bij te vermelden; van de zeven gebroeders Steur zijn er twee geweest die met voor- en bijnaam werden genoemd. Te weten: Willem Drie, VD239 en Bruin Schor, VD225. De andere vijf niet, dit waren Sjoerd VD276, Jijpert VD140, Gortje, Kriel VD215, en Theytje. Allemaal bijnamen. Vijf hadden ieder een eigen botter. Theytje en Gortje zijn nooit schipper geweest, zij voeren bij deze en gene als knecht. Kees Karregat (Koek), hij was de laatste en voer als zetschipper (dit was niet z'n eigen botter) op een IJmuider botter, de YM16 met nog twee andere Volendammers. Eén er van, Bruin Steur (Bruitje van de Pier) heeft zijn leven lang bij Koek gevaren en ze zijn alle twee vrijgezel gebleven. Koek had een nieuwe botter laten maken, de VD 105. Dit was een hele mooie botter. Zij namen en bloc ontslag en gingen vissen op de Zuiderzee. Dit is zo rond 1914 geweest. En hiermee was dan het vissen op de Noordzee met de zeilbotter voor Volendam voorgoed voorbij. Een tijdperk dat niet veel moois achterliet want hoeveel mensen er in deze periode verdronken zijn is moeilijk na te gaan. Tevens is dit de armoedigste tijd voor Volendam geweest.

Nu zal ik eerst nog even vertellen hoe er werd gevestigd met de kor, de "boomkor". Want dat was het eigenlijk. Ik geloof niet dat het vissen met de

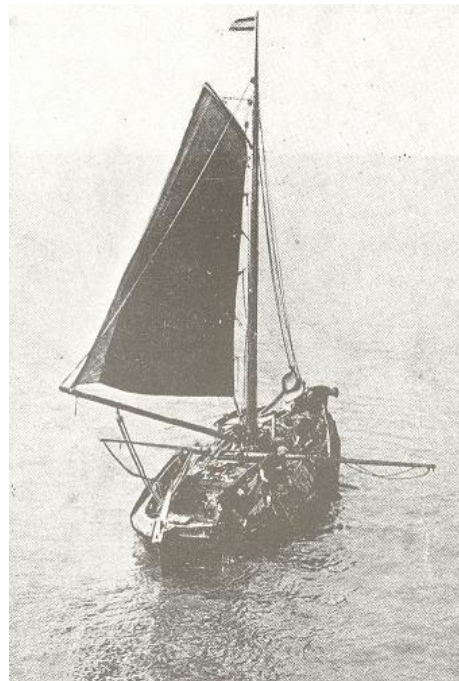
borden al uitgevonden was. Die zijn wel gekomen toen men met de stoommotor ging vissen. Maar goed, een stok (korstok) van 20 voet en aan elke kant van de stok een ijzer van 2 1/2 cm in het vierkant, ongeveer één meter lang, uitlopende in een voet van ongeveer 10 cm breed, ongeveer 35 kilo zwaar. Daarmee werd de kor uiteen gehouden en bij de grond. De kor werd aan deze ijzers vast gemaakt, de onderreep verzaard met lood, en de bovenreep met wat kurk, dit om de bek open te houden. Het aatje werd met een lijntje van een vadem dicht gemaakt en daar overheen de aatjeslijn, waarvan het einde aan de korstok werd vastgezet.

De voorgangers, (vislijnen) welke vast zaten aan de uiteinden van de korstok, waren elk 30 vadem. Ze liepen uit in een lijn, (de tocht) 80 vadem lang en deze werd met vissen vast gezet aan de loeferbolder. De overgang van de vislijnen van twee in één werd de knoop genoemd. Dit was een ijzeren ring waar de vislijnen in gesplitst zaten. Een touw, (de sprink) werd om de tocht genomen en aan de achterpen gezet, zo, dat men met de zeilen kon sturen. Een half zwaard en bij de wind, iets ruimer dan bij de wind zeilen, zo werd er gevist. De botter dreef tijdens het vissen ongeveer vier streken af. Als de koers over stuurboord zuidwest was, dreef de botter west uit.

Naar gelang er wind was werden er zeilen gezet. Met goed weer visten ze met kluijfok en bezaan erbij. De kor moest natuurlijk over de grond gaan. Als de wind wakkerde werd er zeil gestreken, of als het stilde werden er zeilen bij gezet. Als het windstil was werd er op het tij gevist, de bezaan werd buitenboord in het water gezet en zo dreef de botter dan met het tij mee. De streek (trek) duurde zolang het tij liep, ongeveer 6uur, en met dood tij werd de kor binnen gehaald. Maar als het moest, haalde men ook wel met het lopende tij maar dat gaf meestal vele moeilijkheden doordat de kor over de stok heen kon stromen en dan zat alles in dos. Of het opschieten bij de kor met de botter was niet om te doen doordat deze over de kor heen stroomde. Dus haalde men met dood tij. En om het werken in de botter met inhalen gemakkelijker te maken, hadden zij over elke kant van de trog stellingen, zoals met de wonderkuil over één kant.

Zoals ik al vertelde, men viste bij de wind, en als men dan ging halen, werden eerst de bezaan en de kluijfok gestreken en ook de fok. De sprink

werd los gegooid en de botter draaide aan de tocht door de wind. De tocht werd voor de stag over genomen en de schipper liet de botter bij de tocht langs drijven. Deze werd op de plecht binnen gehaald. Als de knoop boven water kwam wisten ze meteen welke voorganger voorop moest en welke achter, omdat een van de twee gemerkt was. Er was met een dun lijntje een verdikking om het touw gemaakt, dit werd de "muis" genoemd. Dit, om te voorkomen dat de kor ondersteboven aan boord zou komen, met "muis" aan bakboord voor of aan stuurboord achter. Dan duurde het niet zo lang meer of men ging met een lier de voorste voorganger binnenhalen, want met handkracht dit zaakje van 20 vadem of meer van de grond af ophalen, was niet om te doen.

Boomkorvisser op de Noordzee voor Scheveningen. De kor wordt ingehaald.

Dus, lieren. Deze lier was daar speciaal voor gemaakt en zat aan de mast juist boven de zwanehals. Erg lastig met wenden voor de fok, maar het kon zeker niet anders. Het was een lier met twee koppen over beide kanten te gebruiken, twee losse slingers eraan, ook voor beide kanten. Als de voorganger over stuurboord over de lierkop liep, werd er over bakboord met de slinger gedraaid en over de andere kant andersom. Maar laten we nu aannemen dat de botter met het zeil over bakboord bij de tocht langs dreef, dan werd de zaak over stuurboord binnen gehaald.

Er werd met drie of vier man aan boord gevestigd maar we zullen zeggen van met drie. De schipper stond bij het roer en de twee knechten haalden de tocht binnen op de plecht. Bij de knoop gekomen nam een van de twee de voorste voorganger, in dit geval die zonder muis. Hij bleef daarmee voorop staan inhalen en de ander ging er wat mee naar achter om in te halen. Ieder haalde nu aan een voorganger, maar niet zo lang meer want als de voorste knecht aan de voorganger voelde dat deze aan kwam, lag hij deze in de kluis, en gelijk naar de lier. Een paar slagen om de lierkop en de andere knecht had zijn voorganger aan de schipper gegeven en ging nu draaien aan de lier terwijl zijn maat de voorganger over de lierkop inhaalde. De schipper haalde de achtervoorganger binnen met lossehand want de lier deed nu het werk. Als de voorkant voldoende ingehaald was, werd de voorganger uit de kluis genomen en aan de bolder vastgezet en dan met allen trekken aan de achterkant en deze werd aan de achterklamp vastgezet. En vervolgens werd de kor binnen gehaald en het aatje leeg gemaakt.

Maar nu nog iets over deze lier want er is er nog een en die wordt nog steeds gebruikt en wel op een plaats waar niemand ooit aan zou denken. Wie ooit eens in de St. Vincentius kerk in Volendam is geweest of komt ziet vooraan in de kerk een groot kruis hangen onder aan de zolder. Dit kruis nu, wordt met zo'n lier naar boven gehesen. De houten lierkoppen zijn vervangen en dat zijn nu twee trommels waarin het staaldraadje wordt opgewonden. Dit staaldraadje wordt onderbroken door ketting en als dat door de gaten is in de zolder is het kruis op de juiste hoogte. Deze lier is afkomstig van de VD287, eigendom van Jan Mol. Hij werd geboren in 1853 en overleed in 1932.

Hij was niet verlegen, deze Jan Mol, een broer van mijn grootvader. In de jaren dat hij in de Noordzee viste kwamen de Engelse vissers bij tijd en wijle vissen voor de Hollandse kust, maar de Nederlandse vissers deden deze mensen nooit kwaad. Toen deze Jan Mol als aanvoerder van een groep in de nabijheid van de territoriale wateren en misschien ook wel erin van Engeland viste, werden zij bekogeld met stenen door de Engelse vissers. Ook probeerden zij schade toe te brengen aan hun viswants. Jan Mol zeilde Harwich binnen, deed zijn beklag bij de overheid en zeilde weer terug naar zijn ploeg.

In 1903, na drie botters versleten te hebben, werd hij havenmeester van Volendam en verdiende 9 gulden per week. Hij is daar jaren lang op blijven staan. De lonen van de gemeente ambtenaren waren door de jaren heen flink opgetrokken, maar zijn loon niet. Ondanks welk verzoek of protest. Casper Sombroek, die wethouder van Volendam geworden was, (hij was dorpsmit) ging zich met de zaak bemoeien en na een complete veldslag geleverd te hebben in de Raad kreeg hij er door dat Jan Mol z'n loon werd opgetrokken tot het gewone ambtenarenloon van toen en dat was 23 gulden. Aan de hand van deze loonschommeling kunt U zelf wel nagaan dat deze man jaren onderbetaald is geweest. Maar denk nu niet dat hij daar enige vergoeding voor heeft gekregen, o nee. Wel moest hij de volgende dag ten stadhuize een eed afleggen, (ja, U leest het goed, EED) dat hij geen fooien mocht aannemen nu zijn loon opgetrokken was.

Sindsdien kwam de gemeente-ontvanger W. P. Costerus één, soms tweemaal per week kaskontrolé houden, en dit in de avonduren. En hij bleef maar rekenen en tellen tot ver na middernacht. Jan Mol moest 's morgens om vier uur weer aan de haven zijn. Dan ging de visafslag open en waren er vreemde vissers in de haven. Tevens wist hij dat Costerus na de avondkontrolé de volgende dag op een onbepaalde tijd aan de haven kwam om toe te zien of de havenmeester wel op z'n post was. Dit, om te voorkomen dat deze oude man soms een uurtje zou durven gaan rusten. Dit was de wraak van Edam op de man die tegen hun wil een loon ontving welke een gemeente-ambtenaar toe kwam. Toen hij 70 jaar geworden was mocht hij dan, en dat ging niet zomaar, met toestemming van de gemeente-ontvanger in de donkere maanden, 's morgens en 's avonds in het kantoor van de visafslag zijn, om als de vreemde vissers hun geld kwamen innen voor hun vis, het havengeld te vragen. Hij is havenmeester geweest t/m 1928. Nu ik dit zo neer schrijf vraag ik mij af, weer en wind kennende, (dit is een uitdrukking van de vissers als ze over iemand spreken die ze goed kennen) hoe lang zou een havenmeester van nu onder zulke omstandigheden havenmeester blijven. Ik weet wel zeker van geen vijf minuten.

Jacob Mol